

บทที่ 1

บทนำ

การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

‘ความเป็นไทย (Thainess)’ เป็นประเด็นสำคัญในวงวิชาการของสังคมไทย ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และก่อให้เกิดงานศึกษาวิจัย และงานเขียนเชิงวิชาการจำนวนมากที่พยายามกำหนดความชัดเจนขององค์ประกอบของความเป็นไทย ทั้งจากการกำหนดนิยามโดยรัฐ หรือจากกลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม นิยามของความเป็นไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ตั้งแต่สยามประเทศเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่จากอิทธิพลของสังคมตะวันตก หรือกล่าวได้ว่าตั้งแต่รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา โดยมีการนิยามความเป็นไทยสองแบบคือ การนิยามทางตรง (positive identification) ซึ่งเป็นการนิยามลักษณะหรืออัตลักษณ์ร่วมของทั้งชาติ และการนิยามทางกลับ (negative identification) ซึ่งเป็นการนิยามด้วยความแตกต่างของตนเองจากชาติอื่น หรือ ‘ความไม่เป็นไทย (un-Thai)’ เพราะจะทำให้มองเห็นอัตลักษณ์ของตนเองชัดเจนยิ่งขึ้นกว่าการนิยามทางตรง (ธงชัย วินิจจะกูล, 2556: 4-9)

โดยความหมายรวมแล้ว ความเป็นไทยถือเป็นมรดกของชาติ มีสถานะที่สูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์ และสะท้อนเนื้อหาแท้คือขนบธรรมเนียมหรือประเพณีของชาติไทย หรือวัฒนธรรมหลวงซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยรัฐไทย ทั้งจากกลุ่มเจ้านายในราชสำนักและระบบราชการสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น การกำหนดให้ ศาลาไทย ช้างไทย และดอกราชพฤกษ์ เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทย เป็นต้น ทั้งนี้ ความเป็นไทยประกอบด้วยกระบวนการ ‘กีดกัน’ และ ‘ดูดกลืน’ มรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนชั้นอื่น ๆ ตัวอย่างการกีดกันเช่น การรื้อถอนอาคารสำคัญของรัฐที่มีความหมายในเชิงประวัติศาสตร์บางอาคารที่ถูกพิจารณาว่าไม่สำคัญหรือมีคุณค่าด้อยกว่าอาคารรูปแบบไทยประเพณี ตัวอย่างการดูดกลืนรูปแบบอื่น ๆ เช่น การนำเอารูปแบบไทยประเพณีมาใช้ในการตกแต่งโรงแรมสมัยใหม่โดยปราศจากการให้ความสำคัญต่อฐานานุศักดิ์ เป็นต้น (ประชา สุวิธานนท์, 2554: 42-47)

สังคมไทยได้มีการเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมในอดีตไปสู่สังคมแบบพาณิชยกรรมสมัยใหม่ซึ่งได้รับอิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ของตะวันตก สังคมไทยร่วมสมัยจึงเป็นสังคมที่มีรูปแบบเป็น 'สังคมพหุลักษณะ (pluralistic society)' โดยศรีศักร วัลลิโภดม ได้ให้ความหมายว่า สังคมพหุลักษณะคือสังคมที่ให้ความสำคัญแก่ความหลากหลายของกลุ่มคนทางชาติพันธุ์ สังคม และวัฒนธรรม รวมไปถึงความหลากหลายทางสังคมของชนชั้น อาชีพ ความคิด อุดมคติ วิถีชีวิต การให้ความสำคัญแก่ความแตกต่างและบทบาทที่ถูกละเลยในสังคมมาแต่เดิม เช่น ความคิดทางการเมือง การเรียกร้องของกลุ่มสิทธิต่าง ๆ เป็นต้น ศรีศักรเห็นว่าสังคมไทยต้องปรับเปลี่ยนวิธีการมองจาก 'วัฒนธรรมเดียว' และรัฐเดียวมาเป็น 'พหุนิยมทางวัฒนธรรม' คือไม่มีต้นแบบจากวัฒนธรรมหลวงเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วย ซึ่งจะทำให้เกิดอัตลักษณ์แบบใหม่ขึ้นจากรากเหง้าเดิม¹ จากความหมายของสังคมพหุนิยมของศรีศักรนั้น ความเป็นไทยที่เคยผูกติดกับวัฒนธรรมหลวงมาโดยตลอดจึงต้องการการนิยาม "ความเป็นไทยในรูปแบบอื่น ๆ (other Thainess)" ด้วย

นิยามของความเป็นไทยในกรอบของการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมนั้น ประชา สุวิธานนท์ได้จำแนกความเป็นไทยออกเป็น 4 ระดับ (ประชา สุวิธานนท์, 2554: 52-55) ได้แก่

- 1) **ไทยประเพณี (traditional Thai)** ได้แก่ รูปแบบหรือวัฒนธรรมที่มีสถานะสูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์จนนำไปดัดแปลงไม่ได้และสมบูรณ์แบบจนนำไปพัฒนาต่อไม่ได้ ไทยประเพณีได้รับการอุปถัมภ์และสืบทอดโดยรัฐและชนชั้นสูง ดำรงอยู่ในวัด วัง พิพิธภัณฑสถาน และสถาบันเชิงวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 2) **ไทยพื้นบ้าน (folk Thai)** เป็นรูปแบบที่ไม่วิจิตรบรรจงเท่าไทยประเพณี แต่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม เนื่องจากสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชนบทไทย อาจถูกอุปถัมภ์โดยรัฐ ชนชั้นกลาง ชาวบ้าน และดำรงอยู่ในชุมชน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นต่าง ๆ
- 3) **ไทย ๆ (vernacular Thai)** หมายถึง วัตถุทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่เป็นตัวแทนของความเป็นไทยแบบใหม่ ได้แก่ การใช้วัตถุสิ่งของ รวมทั้งรูปแบบของวิถีชีวิตชาวบ้าน หรือวัฒนธรรมประชานิยม (pop culture) และกลายเป็นรูปแบบที่นิยมช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา โดยสอดคล้องกับกระแสเศรษฐกิจและการเมืองที่หันไปหาความพอเพียงและภูมิปัญญาอันเกิด

¹ อ้างอิงจากบทความของ
ศรีศักร วัลลิโภดม ใน https://thth.facebook.com/permalink.php?story_fbid=641632402594003&id=425191277571451

ในท้องถิ่น ไทย ๆ เป็นผลผลิตทางอ้อม (by product) ของความเป็นไทยกระแสหลักที่ถูกควบคุมอย่างเคร่งครัดและไม่ยืดหยุ่น

4) **ไทยร่วมสมัย (contemporary Thai)** เป็นศิลปะ แต่ไม่มีความแท้ และดำรงตัวอยู่เหนือวัฒนธรรม เพราะคือการนำเอาตัวแทนความเป็นไทย ทั้งจากไทยประเพณี ไทยพื้นบ้าน และไทย ๆ มานำเสนอในบริบทใหม่

ทั้งนี้ ประชาชนเห็นว่าความเป็นไทยมีสถานะที่เคลื่อนไหวหรือเป็นพลวัต (dynamic) โดยตลอด และสามารถปรับเปลี่ยนฐานานุลักษณะได้ตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ได้ถูกตรึงไว้ในสถานะใดสถานะหนึ่งตลอดไป ทำให้เส้นแบ่งระหว่าง ‘สูง/ต่ำ’ ทางวัฒนธรรมได้พังทลายลง (ประชา สุวีรานนท์, 2554: 88) ตัวอย่างเช่น ไทยประเพณีหรือไทยพื้นบ้านสามารถเปลี่ยนสถานะเป็นไทยร่วมสมัยได้ เช่น การนำหลังคาทรงจั่ว (ไทยประเพณี) ลายไทย (ไทยประเพณี) ใบตอง (ไทยพื้นบ้าน) ทุ่งโคคี (ไทยพื้นบ้าน) มาใช้ในงานออกแบบร่วมสมัย เป็นต้น

ความเป็นไทย ลักษณะไทย หรือเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมได้มีความสำคัญที่ลดลงหรือสูญสลายไปในสังคมไทยร่วมสมัยซึ่งเป็นสังคมพหุลักษณะ อิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ และวิกฤติของสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศโลก ทำให้การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมในบริบทปัจจุบันของสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) ที่มีรูปทรงเรขาคณิตที่เรียบง่ายจากอิทธิพลของสังคมตะวันตก โดยปราศจากการแสดงหรือสะท้อนเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์เฉพาะของชาติหรือท้องถิ่นนั้น ๆ (ภาพ 1-1 บน) สถาปัตยกรรมโพสต์โมเดิร์น (Postmodern Architecture) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งจากสังคมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมในประเทศไทยเช่นเดียวกัน โพสต์โมเดิร์นเป็นการนำรูปแบบ ‘vernacular’ มาใช้กับการออกแบบอาคาร ริเริ่มโดยโรเบิร์ต เวนทิวรี (Robert Venturi) สถาปนิกอเมริกัน โดยไม่ได้เป็นการนำสิ่งของพื้นถิ่นมาใช้ แต่เป็นการนำสิ่งของแบบชาวบ้านที่ทำขึ้นในเชิงพาณิชย์มาใช้ ซึ่งอาจดูไร้รสนิยม แต่มีพลังในการสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ (ประชา สุวีรานนท์, 2554: 38-39) แต่สถาปัตยกรรมโพสต์โมเดิร์นในประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่เป็นการนำองค์ประกอบจากสถาปัตยกรรมในอดีตของตะวันตกมาใช้ ทำให้อาคารเกิดความแปลกแยกกับบริบทโดยรอบ และขาดลักษณะเฉพาะของชาติเช่นเดียวกัน (ภาพ 1-1 ล่าง)

รูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่แพร่หลายนี้ แม้จะมีความพยายามในการสื่อความหมายหรือการสร้างสัญลักษณ์บางอย่างสู่สังคมก็ตาม แต่ยังขาดความเหมาะสม

ภาพ 1-1 สถาปัตยกรรมโมเดิร์นและโพสต์โมเดิร์นในประเทศไทย

(บน) อาคารชาวนิอัสระทาวเวอร์ เป็นอาคารสูงที่มีรูปแบบโมเดิร์น เรียบง่าย และมีช่องแสงแนวนอนซ้ำ ๆ กัน

(ล่าง) อาคารจรีมารทพาร์ตเมนต์ เป็นอาคารที่นำรูปแบบสถาปัตยกรรมคลาสสิกมาใช้กับส่วนบนของอาคาร (ที่มา: วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2536: 289, 300)

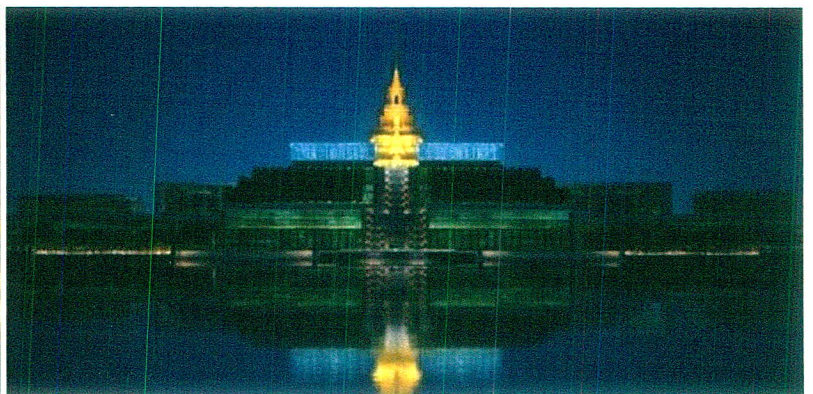

หรือความสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้นของประเทศไทย เช่น รูปแบบบ้านพักอาศัยสมัยใหม่ที่ไม่มีชายคา หรือมีน้อยจนไม่สามารถป้องกันฝน หรือให้ความร่มรื่นแก่ตัวอาคารได้เหมือนกับเรือนไทยพื้นถิ่นที่มีการยื่นชายคายาว หรืออาคารสูงที่มีผนังกระจกรับและสะท้อนแสงผืนใหญ่ ความสับสนในเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมนี้มีมากขึ้น ทั้งการสร้างอาคารพักอาศัยและอาคารสาธารณะจำนวนมากที่เลียนแบบตามกันอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจนำไปสู่ “ความวิบัติในเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม (Architecture Identity Disaster Syndrome – AIDS)” (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2529: 89-91)

ภาพ 1-2 (ซ้าย) อาคารศาลาไทย (Thai pavilion) เวิลด์เอ็กซ์โป 2010 เมืองเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน ประกอบด้วยกลุ่มอาคารที่มีหลังคาและเครื่องยอดเพื่อแสดงความโดดเด่นและเอกลักษณ์ (ขวา) อาคารรัฐสภาไทยแห่งใหม่ มีการนำเอารูปทรงที่แฝงด้วยคติไตรภูมิ คือเจดีย์แบบประเพณีมาวางบนยอดอาคารที่เรียบง่าย ซึ่งหมายถึงยอดเขาพระสุเมรุ เพื่อเป็นสถานที่ประกอบคุณความดี

(ที่มา: (ซ้าย) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553: 58; (ขวา) ดันคิลปี สตูดิโอ)

ถึงแม้ว่าช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้เกิดกระแสอารมณ์นิลหาอดีต (nostalgia) ในวงการออกแบบในประเทศไทย ซึ่งเป็นการโหยหาความเรียบง่ายและใกล้ชิดธรรมชาติ และรากเหง้าของตนเอง เริ่มมีการให้ความสนใจต่อรูปแบบ ‘ไทย ๆ’ มากขึ้นกว่ารูปแบบไทยประเพณีและไทยพื้นบ้าน แต่เป็นเพียงกระแสหนึ่งของการ ‘ย้อนยุค (retro)’ ของโพสต์โมเดิร์น (ประชา สุวิธานนท์, 2554: 36-37) ในวงการสถาปัตยกรรมยังคงเผชิญกับวิกฤติการแสดงออกถึงลักษณะไทย โครงการออกแบบของรัฐหลายโครงการซึ่งมีการแสดงออกถึงลักษณะไทยในฐานะตัวแทนของชาติได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมมากมาย ตัวอย่างเช่น ศาลาไทยในงานเวิลด์เอ็กซ์โป 2010 ณ เมืองเซี่ยงไฮ้ สาธารณรัฐประชาชนจีน (ภาพ 1-2 ซ้าย) และอาคารรัฐสภาไทยแห่งใหม่ กรุงเทพฯ (ภาพ 1-2 ขวา) อาคารศาลาไทยแสดงการนำรูปแบบไทยประเพณีจากอาคารในอดีต เช่น หลังคาแบบมณฑป หลังคาทรงจั่วแบบจัตุรมุข มาใช้ในลักษณะ ‘ปะติดปะต่อ หรือคอลลาจ (collage)’ ขณะที่รัฐสภาไทยแห่งใหม่ นำเอารูปแบบไทยประเพณีคือ รูปทรงมณฑป ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมเฉพาะตามคติไตรภูมิคือเขาพระสุเมรุ มาเป็นตัวแทนของชาติไทยซึ่งประกอบด้วยหลากหลายกลุ่มเชื้อชาติ วัฒนธรรม และศาสนา อาคารรัฐสภาไทยจึงไม่ได้สะท้อนหลักการพื้นฐานของระบบประชาธิปไตย (ชาตรี ประกิตนันทการ, 2554: 31-48)

ประเด็นดังกล่าวข้างต้น ได้นำไปสู่การจัดทำโครงการวิจัย “การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยหลักที่ประกอบด้วยชุดโครงการวิจัย 6 โครงการ โครงการวิจัยเรื่อง “การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม (Architectural Composition, Form and Scale/Proportion)” เป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัยนี้ ประกอบด้วยแนวคิดหลัก (key concepts) ในส่วนการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ได้แก่²

1. **การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย** ได้แก่ การจัดองค์ประกอบอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอย เพื่อความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอย เพื่อการขยายตัว และเพื่อการเชื่อมต่อของพื้นที่ ซึ่งเป็นการจัดองค์ประกอบที่เป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมแบบเรือนไทยที่สืบทอดมาถึงสังคมปัจจุบัน
2. **การจัดองค์ประกอบ: รูปทรงและสัดส่วน คุณลักษณะ** ได้แก่ รูปทรงและสัดส่วนของหลังคา/เครื่องยอด และอาคาร ลักษณะยกลอย ลักษณะโอบล้อมและความสัมพันธ์กับธรรมชาติ: อาคารกับน้ำและต้นไม้ ลักษณะเหล่านี้แสดงรูปแบบและสัดส่วนที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในสถาปัตยกรรมไทย และสะท้อนภูมิปัญญา คติความเชื่อ ฐานานุศักดิ์ การตอบสนองต่อและความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
3. **การจัดองค์ประกอบเพื่อการสื่อความหมายของสังคมไทยแบบพหุลักษณะ: แบบไทยผสมผสาน** ได้แก่ การสื่อความหมายเชิงรูปธรรม: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย และการสื่อความหมายเชิงนามธรรม: สถาปัตยกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของสังคมไทยสมัยใหม่ ทั้งสองรูปแบบมีการผสมผสานรูปแบบของสถาปัตยกรรมเข้ากับรูปทรงและวัสดุสมัยใหม่ นำไปสู่สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่ตอบสนองกับกิจกรรมและประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน
4. **การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อที่ว่าง** ได้แก่ การเชื่อมต่อที่ว่างภายในและภายนอกของอาคาร ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของการจัดที่ว่างจากภายในสู่ภายนอกของเรือนไทย รวมทั้งระดับความสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง

²สาระสำคัญตามแนวความคิด (concepts) ที่ได้นำเสนอในที่นี้เป็นองค์ประกอบของกรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) ที่จะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในงานวิจัยของแต่ละชุดโครงการ

1.2 โจทย์วิจัย

จากการศึกษารูปแบบและแนวคิดเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น งานวิจัยเรื่องการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรมจึงต้องพยายามค้นหาเพื่อตอบ โจทย์วิจัยดังนี้

1. รูปแบบและแนวคิดในมิติต่าง ๆ ของแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) โดยการวิเคราะห์ความหลากหลายในรูปแบบและความเข้าใจแนวความคิดต่าง ๆ ในงานสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่
2. ลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยที่มีการสืบสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยพิจารณาจากปัจจัยบริบทต่าง ๆ ที่มีผลต่อการสืบสาน ในสังคมปัจจุบัน
3. ลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยที่มีการปรับเปลี่ยนจากเดิม โดยพิจารณาจากปัจจัยบริบทต่าง ๆ ที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนในสังคมปัจจุบัน
4. ลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยที่เป็นผลจาก “การคิดใหม่-ทำใหม่” ที่จัดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่ตอบรับกับสังคมปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะในแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สำหรับงานวิจัยเรื่อง “การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม (Architectural Composition, Form and Scale/Proportion)” จะเป็นการมุ่งตอบ โจทย์วิจัยทั้ง 4 ประการ โดยครอบคลุมสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเมื่อประกอบกับโครงการวิจัยชุดอื่น ๆ แล้ว สามารถนำไปสู่การสร้างสรรครูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ให้มีลักษณะไทยหรือเอกลักษณ์ไทย เพื่อตอบรับกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โลกาวิวัฒน์ และท้องถิ่นวิวัฒน์ที่มีสถานะเป็นพลวัต

ทั้งนี้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรมที่มีการศึกษามาก่อนหน้านี้ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น อาคารสถาบันกษัตริย์ และอาคารทางศาสนา เช่น การศึกษาเรื่องสัดส่วน รูปทรง และการจัดผังของเรือนไทยพื้นถิ่นของ ฤทัย ใจจงรัก การศึกษาเรื่องรูปทรงและสัดส่วนของอาคารทางศาสนา เช่น โบสถ์ เจดีย์ ของวัชรวิ วัชรสินธุ์ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่จำกัดอยู่กับรูปแบบเชิงรูปธรรมจากอดีต ขาดความเชื่อมต่อกับวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมร่วมสมัยแบบพหุลักษณ์ อีกทั้งยังขาดแนวทาง

หรือข้อเสนอแนะที่นำไปสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ทั้งในบริบทปัจจุบันและอนาคต

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยในอดีตประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่ บ้าน (เรือน) วัด และวัง ซึ่งการนำรูปแบบและองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมประเภทวัดและวังมาใช้กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่นั้น มีข้อวิพากษ์และประเด็นขัดแย้งในเรื่องฐานารูปที่สัมพันธ์กับฐานานุศักดิ์ ซึ่งอาจนำไปสู่สถาปัตยกรรมที่ละเมิดฐานานุศักดิ์ในที่สุด เช่น การนำรูปแบบของวัดหรือวังไปใช้กับอาคารสาธารณะประเภทโรงแรม ดังนั้น การศึกษาแนวคิดหลัก ๆ ในส่วนการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ได้มุ่งเน้นการศึกษาทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้องกับ 'บ้าน' หรือ 'เรือนไทย' มากกว่าการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอาคารทางศาสนาและอาคารสถาบันกษัตริย์ ด้วยเหตุผลในการประยุกต์ใช้กับอาคารในสังคมปัจจุบันโดยมีข้อวิพากษ์และโต้แย้งน้อยกว่า

ทั้งนี้ ในแนวคิดหลัก ๆ บางประเด็น จะมีการศึกษานิยาม แนวคิด และรูปแบบของสถาปัตยกรรมตะวันตกโดยสังเขป และมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นบางประเทศ เช่น บ้านจีน และเรือนญี่ปุ่น ซึ่งมีบางลักษณะที่ใกล้เคียงกับสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น เช่น ลักษณะโอบล้อม ระดับของความสว่างของแสงที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างทั้งในเชิงแนวคิดและลักษณะเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยขยายมุมมองต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ให้ชัดเจนและกว้างยิ่งขึ้น

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาทฤษฎี หลักการ ตามกรอบของแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) ของการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม เพื่อจัดทำเป็นกรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) พร้อมการศึกษกรณีตัวอย่างทางสถาปัตยกรรม
2. ศึกษางานสถาปัตยกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ตามแนวคิดหลัก ๆ และสาระ สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม
3. ศึกษาแนวคิดของสถาปนิกและนักวิชาการ ตามแนวคิดหลัก ๆ และสาระ สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม

รวมทั้งแนวคิดเบื้องหลัง แรงบันดาลใจ ปัจจัยและทิศทางที่นำไปสู่การสร้างสรรค
เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

4. ศึกษาระดับความคิดเห็นด้วยและองค์ประกอบสำคัญ ๆ ของความคิดเห็นของ
กลุ่มสถาปนิกทั่วไปในวงการวิชาชีพและกลุ่มคนทั่วไปที่มีต่อแนวความคิดและ
รูปแบบตามกรอบแนวคิดวิจัยเกี่ยวกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วน
ทางสถาปัตยกรรม พร้อมการวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผล และ
การวิเคราะห์ในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่
5. นำเสนอข้อสรุปจากการวิจัย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อการนำผลวิจัยไปใช้ในการ
สร้างสรรคเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ และข้อเสนอแนะต่อการวิจัยและการพัฒนา
เอกลักษณ์ต่อไป

1.4 ขั้นตอนและขอบเขตของงานวิจัย

ขั้นตอนและขอบเขตของงานวิจัยมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาแนวคิดหลัก (key concepts) เป็นการศึกษาทฤษฎี
หลักการจากเอกสารวิชาการ เพื่อกำหนดแนวคิดหลัก ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัด
องค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม พร้อมศึกษากรณีตัวอย่างงาน
สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่แสดงถึงการสืบสาน (inheritance) และการปรับเปลี่ยน
(transformation) รวมทั้ง การคิดใหม่-ทำใหม่ (reinvention) เพื่อจัดทำเป็นกรอบแนวคิด
วิจัย (research conceptual framework)

ขั้นตอนที่ 2 การออกสำรวจงานสถาปัตยกรรม เป็นการออกสำรวจงาน
สถาปัตยกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยครอบคลุมงานสถาปัตยกรรมพักอาศัย
และสาธารณะที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดหลักและสาระที่เกี่ยวข้องกับการจัด
องค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาแนวคิดของสถาปนิก/นักวิชาการ เป็นการสัมภาษณ์
สถาปนิกและนักวิชาการ จำนวน 20 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถาปนิกผู้ออกแบบหรือ
รับผิดชอบโครงการงานสถาปัตยกรรมที่ได้ออกสำรวจแล้ว โดยสัมภาษณ์ในประเด็นของ
การสร้างสรรคเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบ
รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์สถาปนิกและ
นักวิชาการผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ อีกจำนวน 5 คน โดยครอบคลุมประเด็นขัดแย้งต่าง ๆ
แง่มุมและทางออกต่อการพัฒนาเอกลักษณ์ไทย

ขั้นตอนที่ 4 การศึกษาระดับความคิดเห็นและการยอมรับรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่จากกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป โดยใช้แบบสอบถามที่ได้จัดทำขึ้นสำหรับกลุ่มสถาปนิกทั่วไปจำนวน 26 ข้อ และกลุ่มคนทั่วไปโดยเฉพาะจำนวน 20 ข้อ ชุดคำถามครอบคลุมระดับของความคิดเห็นและการยอมรับรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลและการอภิปรายผล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 - 4 ซึ่งนำไปสู่ 1) การวิเคราะห์เชิงปริมาณในระดับความคิดเห็นต่อแนวคิดและรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม และ 2) การวิเคราะห์หามิติสำคัญ ๆ ในความคิดเห็น โดยการวิเคราะห์ตัวประกอบ (factor analysis) ตามกรอบแนวคิดวิจัยของโครงการวิจัย ทั้งนี้ ในบทวิเคราะห์ของโครงการวิจัย มีการนำเสนอการอภิปรายผลเพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อสรุปต่อไป 3) จัดให้มีการวิเคราะห์เพื่อชี้ประเด็นของการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ในแนวทางการพัฒนาการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบันและอนาคต

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปและการเสนอแนะ เป็นการนำเสนอบทสรุปและข้อเสนอแนะที่พยายามชี้แนะถึงแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามสาระของกรอบแนวคิดวิจัย โครงการวิจัยการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ในประเด็นของการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ในแนวทางการพัฒนารูปแบบงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมไทยปัจจุบันและอนาคต รวมถึงการจัดทำข้อเสนอแนะต่อการใช้ประโยชน์และการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ต่อไปในอนาคต

1.5 ประโยชน์ของงานวิจัย

1. ประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาทางสถาปัตยกรรม

เป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับวงการศึกษาวงสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ในเรื่องแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมให้มีลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ ทางด้านการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการและการศึกษาทางสถาปัตยกรรม เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาการศึกษาในเรื่องนี้ค่อนข้างจำกัด และอยู่ภายในกรอบของการศึกษาที่

เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมในอดีตเป็นส่วนใหญ่ งานวิจัยนี้ได้ขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ภายใต้บริบทของสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้ งานวิจัยนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการส่งเสริมและผลักดันให้เกิดการเรียนรู้การสอน และการวิจัยทางด้านการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ให้มากยิ่งขึ้นในสถาบันการศึกษาต่อไป

2. ประโยชน์ต่อการพัฒนาวิชาชีพทางสถาปัตยกรรม

งานวิจัยนี้นำเสนอแนวคิดและรูปแบบของการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่สำหรับสังคมปัจจุบัน ทางด้านการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเมื่อรวมเข้ากับการศึกษาด้านเอกลักษณ์ไทยเรื่องอื่น ๆ แล้ว สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ในการสร้างสรรค์อาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น อาคารรัฐสภา ศาลาไทยในงานเวิลด์เอ็กซ์โป แทนการหยิบยืมรูปแบบทางกายภาพหรือ 'เปลือก' จากสถาปัตยกรรมในอดีตมาใช้กับบริบทปัจจุบัน โดยขาดความเข้าใจใน 'แก่น' ของสถาปัตยกรรมไทย

3. ประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

งานวิจัยนี้ได้ชี้แนวคิดและรูปแบบที่นำไปสู่การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ โดยแสดงลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยที่นำไปสู่การส่งเสริมและการกระตุ้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม เห็นได้จากประเทศที่เป็นผู้นำทางด้านเศรษฐกิจ มีงานสถาปัตยกรรมที่เป็นตัวแทนของชาติ หรือสะท้อนเอกลักษณ์ของประเทศนั้น ๆ และเป็นสัญลักษณ์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ และนำรายได้เข้าสู่ประเทศ

1.6 นิยามคำสำคัญ

เอกลักษณ์สถาปัตยกรรม (Architectural Identity)

หมายถึง ลักษณะรวมของงานสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นบริบทหรือปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมของพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (Modern Thai Architecture)

หมายถึง งานสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยในบริบทของสังคมสมัยใหม่ ซึ่งแตกต่างจากสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่แสดงลักษณะไทยแบบดั้งเดิมที่ยึดถือกันมาแต่อดีต

การจัดองค์ประกอบ (Composition)

หมายถึง การนำส่วนประกอบต่าง ๆ มาจัดวางรวมกันอย่างสอดคล้อง กลมกลืน และยังหมายถึงการเกิดรูปร่างหรือรูปแบบอันเด่นชัด

ชาน/นอกชาน (Terrace)

หมายถึง บริเวณพื้นที่อยู่พ้นนอกชายคาและระเบียง สำหรับใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

ระเบียง (Verandah)

หมายถึง บริเวณพื้นที่เชื่อมต่อออกไปด้านข้างตัวอาคาร และมีหลังคาหรือชายคาคลุม

ลาน (Court/Courtyard)

หมายถึง บริเวณที่ว่าง หรือสนาม

รูปทรง (Form)

หมายถึง โครงสร้างของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็น 3 มิติ ประกอบด้วย ส่วนกว้าง ส่วนยาว และส่วนหนาหรือลึก รูปทรงสามารถวัดขนาดและปริมาตรได้

สัดส่วน (Proportion)

หมายถึง ความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมระหว่างขนาดต่าง ๆ ขององค์ประกอบหนึ่ง เช่น สัดส่วนของความกว้างต่อความสูง หรือระหว่างองค์ประกอบที่แตกต่างกัน เช่น สัดส่วนของพื้นที่อาคารต่อพื้นที่น้ำ

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture)

หมายถึง สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม รูปแบบอาจพัฒนาไปจากรูปแบบเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต โดยใช้วัสดุก่อสร้างที่หามาได้ตามท้องถิ่นนั้น ๆ

การสืบสาน (Inheritance)

หมายถึงการสืบสานแนวรูปแบบ การใช้วัสดุและวิธีการก่อสร้างแบบดั้งเดิม โดยเป็นไปตามความเชื่อ วิถีชีวิต และประเพณีปฏิบัติ ทั้งนี้การสืบสานย่อมมีระดับของการสืบสานมากหรือน้อยแตกต่างกันได้

การปรับเปลี่ยน (Transformation)

หมายถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความเหมาะสมกับสังคมปัจจุบันจากการอิงกับแนวความคิด การเลือกใช้วัสดุ เทคโนโลยีการก่อสร้าง ฯลฯ ที่ทันสมัยโดยยังคงยึดปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศ ความเชื่อ และประเพณีปฏิบัติบางประการซึ่งรวมถึงปัจจัยด้านฐานานุลักษณะ เป็นรูปแบบที่สะท้อนลักษณะพื้นฐานทางนามธรรมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน

การคิดใหม่-ทำใหม่ (Reinvention)

เป็นการสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรมขึ้นใหม่ โดยพิจารณาจากปัจจัยบริบทปัจจุบัน และการคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงต้องอาศัยความเข้าใจบริบทและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าในการขับเคลื่อนสู่การคิดใหม่-ทำใหม่ ในขณะเดียวกัน ผลงานสถาปัตยกรรมในแนวคิดใหม่-ทำใหม่ยังคงต้องสื่อถึงรากลึกของความเป็นไทย ที่อาจต้องพัฒนาต่อไปเป็นรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในบริบทของสังคมสมัยใหม่

1.7 กรอบแนวคิดวิจัย: การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม (Architectural Composition, Form and Scale/Proportion)

แนวคิดหลัก ๆ (key concepts) พร้อมสาระเกี่ยวกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ประกอบด้วย:

1. การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย

- 1.1 การจัดองค์ประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอย
- 1.2 การจัดองค์ประกอบเพื่อความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอย
- 1.3 การจัดองค์ประกอบเพื่อการขยายตัว
- 1.4 การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อพื้นที่

2. การจัดองค์ประกอบ: รูปทรงและสัดส่วน คุณลักษณะ

2.1 รูปทรงและสัดส่วน

- รูปทรงและสัดส่วนของหลังคา/เครื่องยอด
- รูปทรงและสัดส่วนของอาคารและการเปิดโล่ง
- รูปทรงและสัดส่วนเพื่อความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่นำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย

2.2 ลักษณะโอบล้อม

2.3 ลักษณะยกลอย

- การยกลอยตัวเรือนเดี่ยว
- การยกลอยตัวเรือนหมู่ล้อมพื้นที่ว่าง

2.4 ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ: อาคารกับน้ำและต้นไม้

- ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับน้ำ
- ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับต้นไม้

3. การจัดองค์ประกอบเพื่อการสื่อความหมายของสังคมไทยแบบพหุลักษณะ: แบบไทยผสมผสาน

3.1 การสื่อความหมายเชิงรูปธรรม: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย

- การสื่อความหมายด้วยองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
- การสื่อความหมายด้วยลักษณะไทยรูปแบบอื่น ๆ

3.2 การสื่อความหมายเชิงนามธรรม: สถาปัตยกรรมที่สะท้อนสภาพสังคมไทยสมัยใหม่

4. การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อที่ว่าง

4.1 การเชื่อมต่อที่ว่างภายในและภายนอก

- ระดับความสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง

แผนภาพ 1-1 สารและกระบวนการวิจัย

โครงการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี โจทย์ วัดดูประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตและวิธีการ การวิเคราะห์/อภิปรายผล การสรุปและเสนอแนะ
โครงการวิจัย การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม (Architectural Composition, Form and Scale / Proportion)

